

IRU EREZI¹

Askotan esan oi da, ta egia anditzat daukat, lurrean izaten diran gertaera bakocharen gaiñean bere irichia eztaukan gizon bat bakarra eztagola, batzuetan emon, erakutsi edo agertu gura ezpadau bere. Baiña ezta izaten bakochak bere adimeneko argi erraiñoaren indarrez as-mau edo billatua. Gizonik geienak beren sentzun guztiak ugarturik legez, da adimendua lotan edo lizuntzen euki oi daroe, bapere lanik eragiten ezteutselako. Orregaitik euren egikizun guztietarako besteen argibidea ta esana bear izaten dabe geienetan edo beti ta iñok zirikatu ezik ezleukee oinkada bat bakarra egingo.

¿Zeintzuk dira, gaur dan egunean bertan, gure Euskal-erri errukarriaren samiñak gozatuteko lanean diarduen gizon berezkor argitsuak? ¿Euskal-izkuntza ederraren gaiñean bear dan era ta zakontasunagaz lan egiten daben gizonak zenbat dira? Iru edo lau, edo bost edo sei: edo-zetara bere gichi: beste guztiok bataren edo bestearen erichikoak gara; baiña geure aldetik ondar ale bat eztoгу ipinten....

Ozinbeltzera batu ziranetik geienak onetariko gizonak ziran: biotz andikoak, euskaldun guztien antzera indartsu ta azkarrak, mendian iaio-ta asirikoen taiuan.²

Iñoiz bere siñiztu bagako gauzarik ezaban esango; baiña bai agin-tarien esana errez ziñiztu, ume batek gurasoarena legez. Da bein si-ñiztuezkero, olango gizonak siñizmenaren aide ipinten dabe laster adi-men ugartua, euren biotz andia.... ta ukabill gogorra.

Gudari nagusien artean irichi bi egozan: batzuk guda zorrotz da ikaragarritzko bat gura eben; beste batzuk, (ez geienak, baiña onenak

(1) *Auñemendiko lorea*, Domingo Agirre-ko abadeak izkribatua.

(2) *Taiua, traza*.

bai) Arnoldok itz egin eban ezkerotzik, barriro gudetan asteko magonean egozala ez erichoen. Lenengo esan dodan ustekoak ziran Diego Echalarrek ekarri zituan morrosko gazteak, eta euren guraria ezeben ukatuten. Su andi baten inguruan egozan aldra batean Echalarren mutillok, beste erri batzuetakoakaz batera, Ochoaren upalategiko sagardauak edaten, da olango abaguneetan oi dan legez, piskabat birbis-turik, batzuk asi ziran erezietan.¹ Orduan, Ustaritsko gizon batek deitu eban:—«¿non da Peru padar² koblakaria? Datorrela ona, ta esan daigula erezi gozo bat»:

—¿Emen alda Peru padarra?—iraundu eben besteak. Peruk, alargundu zan ezkerro, eztau bere Choldogaingo chabolatik lagun-artera urteten, gertaldi andi batean ezpada.

—Bai, emen da,—erantzun eban Ustarits-koak.

—Datorrela bada, datorrela, deadar egin eben guztiak.

Eta esan da egiñ, bere eske joan ziran norbaitzuk, eta ekarri eben laster beste lagun batzuen artetik, gizon andi, gurgarri, urteakaz makurturiko bat. Chaloka artu eben upalategiko jenteak.—Ea zarra, ziñoen, euskal-koblakari maitea, esan eiguzu gauza gozo bat. «Gazte egunetakoa» deadar egiten eban batek.—«Gudarakoa»—beste batek. «Nai dabena, nai dabena»—ziarduen geienak.

Koblakaririk onenetakoa zan Peru. Bekian biotz samur da bero bategaz itz egiten, etorkizunaren barriak ezagutuko balitu legez. Igarle baten antzera itz egiten bekian; iñoiz bere aotik urtendako itz gortuak euskaldun gudariak berotu oi zituan; baiña egun guztietan ezta gizona tentun batean egoten, da egun atan ezegoan Peru gizonen biotzak ausardituteko tentun, gogo edo indarrean.

Koblakaria, inguruko gizonak aora begira iarri iakozala ikusirik, gogamena bere lenagoko egunetara jazoaz, bakartadean itz egingo baleu legez, epel-epel, bigun-bigun, samurtasunik andienagaz, asi zan negarrezko soiñuan erezi au esaten:

«Neure emazte
Manu Mari,
¿Zeñek ein nau ni
Koblakari?»

(1) Kantuetan.

(2) Padarra, *el solitario*.

Zugaz bizi nintzanean
 Baserri zar chukunean,¹
 Gorputz sendoa neukan, da
 ¡Maitasuna biotzean!

Maite neban emaztea,
 Zar zanean naiz gaztea,
 ¡Maite neban! Eta nintzan
 Era berean maitea.

Gorputzean odolak otz,
 Buru zuri ta azur zorrotz,
 Gaur... bakarrik bizi naz ni
 ¡Neure errian bertan arrotz!

«Neure emazte
 Manu Mari,
 Zugaitik naz ni
 Koblakari.»

Peruk, biotzak bear eban antsikaitza² legez, bere lenengo erezi edo kantua amaitu ebanerako, entzule asko batu jakozan, da norbaitzuk samurturik gelditu ziran. Gizon gazte batek ipiñi eban koblakariaren eskuetan sagardaoz beterikako olezko ontzi bat. Peruri esanaz:

—laizu ta edaizu, lagun zaarra, ta zeure naigabeok alde baten ichizuz. Sarrera ona egin dozu, beti beti legez, baiña bigunegi edo, samurregi edo, eztakit nik zer esan bere. Ezgaikezuz geiegi oillotu, biar edo etzi iñoiz baño gogoragoak izan bearko dogu-ta. Ea, esai-guzu gudarako erezi bat.—Peruk, zurezko ontzia eskuetan ebala, ez-panetara eroan barik, zerurontz begira, danon erdian, suaren garrak eta biotzeko mugidaldeak gorri-gorri eukala, asi edan bigarren erezia:

Neure emazte
 Manu Mari,
 Zugaitik naz ni
 Koblakari.»

(1) Garbian.

(2) Desahogo.

Baiña zu baizen obeto
Maite dot neure mendia,
Euskaldunen iaio-leku
Ta aitona zarren obia.

Arrotza emen ikustean
Zaunkaz oi da zakurdia,
Perill-ordu estuetan
Ereztun koblakaria.

Ta ereziak berotzen dau
Euskal baso-gudaria,
Ta zaunkatik eztago urriñ
Zakurraren ainkadia....

¡Zenbat bidar urratu dot
Ojuka neure eztarria!...
Ozinbeltzek ¡zenbat bidar
Entzun dau nire irrintzia!

¡Zenbat aldiz berotu dot
Euskal gizonen biotza!
¡Zenbat bidar ikusi dot
Nire ondoren eriotza!

¡Zenbat aldiz odoldu dot,
Neure aizkora zorrotza!
¡Zenbat aldiz amaitu dot
Bizar gorridun arrotza!

¡Zenbat bidar ikusi dot
Gure mutill menditarra
Besoetan ipiñiaz
Ekaitz guztien indarra!

Begietan chimistea,
Ta infernuko su ta garra...
Ta aren aurretik igesi
Mendiz beera prankotarra.

¡Ori, ori, koblakaria—ziñoen Ochoaren mendekoak eta Portunen adiskideak—ainka ta zaunka, ikaratu ta zatitu ta jan egin bear ditugu prankotarrak ostera bere. ¡Aurrera Peru! ¡Aurrera, zarra!

Gaur naz zarra, ¡ta atzo gazte!
 ¡Zein arin doian guztia!
 Bitartean idoro dot
 Urtien erakutsia.

Gaur badakit eztala ondo
 Sentzun бага zaunk eitea
 Ta bakean doianari
 Ortz-azurrak ezartea.

Geldi orain, menditarrrak,
 Bakocha geure lekuan:
 Elduko da ereti ona,
 ¡Ta aupa mutillak orduan!

«¡Ori, ori!» «¡Ederto!» «¡Charto!» «¡Kanpora agurea!» «¡Aurrera, Peru!» Jaungoikoak daki zer zarata ta nasteak atera zituen Peruren jiran, azkenengo erezia amaitu ebanean. Bakochak bere nagusiak eukan irichiaren alde egiten eban oiú. Milla bat keiña,¹ betzigo² ta irain alkarri esaten nekatu ziranean, oraindik askoren orruak entzuten ziran: «¡Aurrera, aurrera, Peru!»—Padarrak, oso beregandurik, eta bapere aserre бага, beti zerura begira, jarraitu eban ereztun:

«Neure emazte
 Manu mari,
 Jaunak ein nau ni
 Koblakari.»

Illargi ta eguzki eder,
 Zeru goietako izarrak;
 Baso, chara, zugaztiak;
 Be-aldeetako ibarrak.

(1) Amenaza

(2) Injuria.

Mendi tantai, errecondo,
Ibai zabal da ichasoak,
Gizonentzat sortu ditu
Gure egille Jaungoikoak.

Beragaitik bizi naz ni,
Beragaitik gara euskaldun...
Gauza guztien gaiñetik
Euskaldunok maite daigun.

¡Maite dot nik sorterría!
¡Maite neban emaztea!
Baiña bien gaiñ gaiñetik
¡Maite dot neure Egillea!

«Neure emazte
Manu Mari,
Jaunak ein nau ni
Koblakari.»

Peruk bere ereziak amaitu zituan, da eskuetan eukan ontzi sagardoaz betea lurrean ichi ta aldendu zan gizakumen artetik. Etziran gizonak berealakoan sakabanatu. Andik eta ordu betera entzuten ziran ondiño alkarri esaten eutsezan sapokeriak, urriñeko aldetik, bata batera ta batea bestera eioazala:

—Uutik, sazkél ipurdi arraiuori!

—I, badakit nik ze aizan i, ganbelua planta.

—Baita i astaputz zantarra.

Baiña etzan ukabilkadarik izan, da esanak aizeak eroan zituan laster, mendi egaletako oiarzunetan atsedén mailla batzuk eginda gero.

Gaberdi alderako dana egoan isill isillik. Goi aldean zeru garbi, urdiñ, odei bagea, izarrezko begiakaz lurrera begira; ta beian barriz, errekachoa menditik berako arkaitz artean zolitasun da zarata andinkaz, da Ozinbeltz ondoko landa lau luzean geldí-geldí, iñor esnatu gura ezpaleu legez; ariztiak iguiñ da zabunik¹ бага beso orritsuak zerurontz jasoaz; da errechiñol bat makal-gaiñean erezlari. Gizon guztiak lotan egozan, gau ederraren apainduriak ikusteko adore barik.

(1) Iguiña, zabuna, movimiento, bamboleo.